ATLAS ROMERA W S

Setna rocznica pierwszego wydania *Atlasu geograficznego* Eugeniusza Romera była znakomitą okazją do zorganizowania 9 maja uroczystego seminarium poświęconego tej ważnej dla naszej kartografii publikacji i do wspomnień o jej autorze, wybitnym polskim kartografie, twórcy polskiej kartografii szkolnej.

ANNA WARDZIAK

Zaczęto od przypomnienia Lwowa przełomu XIX i XX wieku, miasta, które miało niewątpliwy wkład w rozwój kultury polskiej. W tamtych czasach było ono centrum naukowym i kulturalnym życia Polaków, a jego wpływy wykraczały daleko poza zabór austriacki. Zdaniem dr. Bogdana Horodyskiego kontekst historyczno-regionalny ziem polskich miał ogromny wpływ na twórcę *Atlasu*, jak i na jego dzieło. Tu bowiem powstała koncepcja tej publikacji i tu – między innymi – *Atlas* był wydawany. Z kolei o tym, jak ważna dla rozpoczęcia prac nad *Atlasem* była wiedeńska wystawa pomocy szkolnych w 1903 r., mówiła dr Beata Konopska z PPWK. Interesująca była też jej „Historia zapisana w stopce redakcyjnej" pokazująca kolejne miejsca druku, a zarazem losy polskiego przemysłu kartograficznego. Druk pierwszego i drugiego wydania miał miejsce w Wiedniu, edycje okresu międzywojennego drukowane były przez Książnicę-Atlas we Lwowie, produkcję powojenną realizowano we Wrocławiu, gdzie wydawcą była przeniesiona ze Lwowa najpierw prywatna, a następnie znacjonalizowana Książnica-Atlas. Ostatnim wydawcą *Atlasu* był wrocławski Wydział Produkcyjny Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych.

Mówiono też o koncepcji dydaktycznej podręcznika i atlasu (Jolanta Rodzoś i Paweł Wojtanowicz z UMCS w Lublinie), a także o *Atlasie* z punktu widzenia kartografa (Ewa Szynkiewicz z Zakładu Kartografii Uniwersytetu Wrocławskiego). Natomiast o wkładzie Eugeniusz Romera i jego szkoły w rozwój polskiej kartografii interesująco opowiadał prof. Władysław Pawlak z Uniwersytetu Wrocławskiego, niewątpliwie znawca kartografii romerowskiej. Barbara Przyłuska i Zbigniew Kolek przedstawili swoje badania dotyczące stanu zachowania kolejnych wydań *Atlasu* w zbiorach krajowych bibliotek, a przegląd piśmiennictwa na temat tej publikacji przygotował Jerzy Ostrowski.

Wszystkie referaty wraz z przewodnikiem do wystawy zostały opublikowane

FOT. ANNA WARDZIAK

STULECIE WYDANIA

Tablice IX i X z pierwszego wydania Atlasu (1908)

w pierwszym tomie *Biblioteki Przeglądu Kartograficznego*. Przypomniano w nim również artykuł Eugeniusza Romera na temat 10. wydania *Atlasu* oraz informację wydawniczą z 1928 roku.

Z okazji rocznicy wydawnictwo Nowa Era przygotowało reprint *Geografii dla klasy pierwszej szkoły średniej z Atlasem geograficznym* w unikalnym nakładzie zaledwie 500 egzemplarzy. Jest to pierwszy reprint całego atlasu wraz z podręcznikiem. Przedstawiciele Nowej Ery zaprezentowali etapy jego produkcji, a prezes wydawnictwa Magdalena Duszyńska-Walczak wręczyła pamiątkowe egzemplarze uczestniczącym w seminarium potomkom głównego bohatera spotkania – Helenie i Piotrowi Romerom.

Imprezie towarzyszyła interesująca wystawa przygotowana przez dr. Bogdana Horodyskiego z Katedry Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego przy współpracy Barbary Przyłuskiej, kierownika zbiorów kartograficznych Biblioteki Narodowej. W kilkunastu gablotach zaprezentowano m.in. zawartość kolejnych wydań *Atlasu* (oryginały), ilustrując ewolucję, jakiej podlegał w ciągu 56 lat swojej historii. Uzupełnienie stanowiły zdjęcia Lwowa z przełomu XIX i XX w. oraz dawna i obecna panorama miasta.

W spotkaniu, które zgromadziło blisko 200 przedstawicieli krajowych ośrodków kartograficznych, wydawnictw i administracji uczestniczyła m.in. Jolanta Orlińska, główny geodeta kraju, która przy tej okazji wręczyła złote odznaki „Za zasługi dla geodezji i kartografii" dr Joannie Bac-Bronowicz, prof. Mieczysławowi Sirko oraz prof. Jerzemu Mościbrodzie. Prof. Sirko, szef Zakładu Kartografii UMCS w Lublinie, podkreślił, że obchody 100-lecia wydrukowania *Atlasu* to ważne wydarzenie zarówno dla środowiska kartografów, jak i edukacji narodowej i zaproponował, aby 9 maja ustanowić dniem kartografa.

Inicjatorem spotkania, które odbyło się w gmachu Biblioteki Narodowej w Warszawie, był prof. Jacek Pasławski (fot. na s. obok przy mównicy), kierownik Katedry Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego. Podkreślił on jednak, że nie mogłoby się ono odbyć, gdyby nie starania kilku instytucji i wydawnictw. Oprócz Katedry Kartografii UW w jego organizacji brały bowiem udział Zakład Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. E. Romera, Wydawnictwo Nowa Era, a także Główny Urząd Geodezji i Kartografii oraz Stowarzyszenie Kartografów Polskich. ■

Z HISTORII ATLASU

Na przestrzeni ponad pół wieku (1908-1964) *Atlas* doczekał się 16 wydań, dwa pierwsze integralnie związane były z drugim wydaniem podręcznika również autorstwa Eugeniusza Romera *Geografia dla klasy pierwszej szkół średnich*. W pierwszym wydaniu *Atlas* składał się z 10 tablic, które prezentowały przede wszystkim ukształtowanie powierzchni poszczególnych kontynentów wraz z otaczającymi je oceanami (każdego z osobna i na półkulach wschodniej i zachodniej), dodatkiem były proste mapy polityczne. Na osobnych tablicach przedstawiono hipsometrię Galicji i Cesarstwa Austro-Węgierskiego, a także ich podział polityczny. Pod mapą Galicji umieszczono 3 profile terenowe. *Atlas* zawierał także tablicę *Ziemie dawnej Polski*. Był dziełem oryginalnym, nie mającym swojego odpowiednika w całym dorobku ówczesnej kartografii. Opracowany wg następujących założeń: ● jednolite opracowanie wiernopowierzchniowe Lamberta dla map kontynentów i planiglobów pozwalające na porównywanie wielkości obszarów, wielokrotność skalowa (1:80 000 000 – kontynenty, 1:40 000 000 i 1:20 000 000 – Europa, 1:5 000 000 i 1:2 500 000 – Polska), ● rzeźba terenu przedstawiona za pomocą poziomic (nierównomierne cięcie dostosowane do makro form; m.in. poziomica 300 m dla wyznaczenia obszarów nizinnych) i barw hipsometrycznych (tony zimne oznaczały głębokość, tony ciepłe – wysokość), ● jednolita silna generalizacja (tzw. mapa pozornie pusta) gwarantująca czytelność i poglądowość obrazu. W *Atlasie* autor po raz pierwszy w dziejach cały świat pokazał z użyciem hipsometrycznej metody prezentacji rzeźby (ówczesna kartografia w tym celu wykorzystywała głównie metodę kreskową). W swojej długiej historii publikacja podlegała wielokrotnym zmianom – przede wszystkim w zależności od potrzeb, przeznaczenia, pojawiania się nowych materiałów źródłowych, wydarzeń historycznych i związanych z nimi podziałów politycznych – polegającym na modyfikacji treści, objętości i struktury, jak i formy graficznej. W 1926 r. zmieniona została jego nazwa na *Mały atlas geograficzny*. Przez wiele lat stanowił on podstawę edukacji geograficznej w Polsce, również po 1945 r.